

RAQAMLI IQTISODIYOT VA SUN'IY INTELLEKTNING AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISHDAGI IMKONIYATLARI

*Buxoro davlat texnika universiteti, Xizmat ko'rsatish va raqamlashtirish fakulteti,
Iqtisodiyot va menejment kafedrasi o'qituvchisi*

Negmatillaeva Zarina Baxodirovna

*Buxoro davlat texnika universiteti, Xizmat ko'rsatish va raqamlashtirish
fakulteti, Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi*

Nabiyeva Feruza Ravshanovna

Annotatsiya: *Maqolada raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt texnologiyalarining kambag'allikni qisqartirish hamda aholi farovonligini oshirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Raqamli ish o'rinlari, elektron tijorat, raqamli moliyaviy xizmatlar va ijtimoiy yordamni manzilli yetkazishda texnologiyaning roli, shuningdek raqamli tafovut muammosi ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt, elektron tijorat, raqamli tafovut, raqamli ko'nikmalar, farovonlik, bandlik, innovatsiya.

Kirish

Bugungi dunyoda texnologiya iqtisodiy hayotning deyarli barcha sohalarini o'zgartirib bormoqda. Raqamli iqtisodiyot — internet, mobil aloqa, ma'lumotlar va dasturiy ta'minot asosida shakllanayotgan yangi iqtisodiy tartib — odamlarning ishlash, savdo qilish, ta'lim olish va davlat xizmatlaridan foydalanish usulini tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt esa bu jarayonni yanada tezlashtirib, ilgari faqat insonga xos bo'lgan vazifalarni bajara boshlamoqda.

Bu o'zgarishlar kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish nuqtai nazaridan katta imkoniyatlar ochadi, ammo ayni paytda yangi xavf va tengsizliklarni ham keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellektning ijobiy imkoniyatlari, shuningdek ularni adolatli foydalanish yo'lidagi muammolar tahlil qilinadi.

Raqamli iqtisodiyot va yangi daromad manbalari

Raqamli iqtisodiyotning eng muhim afzalliklaridan biri — geografik chegaralarni yengib, odamlarga yangi daromad manbalarini ochib berishidir. Internet orqali kichik tadbirkor o'z mahsulotini nafaqat o'z qishlog'ida, balki butun mamlakat yoki xorijda ham sota oladi. Elektron tijorat platformalari hunarmandlar, dehqonlar va kichik ishlab chiqaruvchilarga vositachilarsiz bevosita xaridorga chiqish imkonini beradi, bu esa ularning daromadini oshiradi.

Bundan tashqari, raqamli platformalar masofadan ishlash imkoniyatini yaratdi. Dasturlash, dizayn, tarjima, kontent yaratish va mijozlarga xizmat ko'rsatish kabi ishlarni odamlar uydan turib, xorijiy buyurtmachilar uchun bajara oladi. Bu, ayniqsa, qishloq joylarida yashovchi yoshlar va ayollar uchun yangi imkoniyatlar ochadi, chunki ular yashash joyini o'zgartirmasdan daromad topa oladi.

Sun'iy intellektning ijtimoiy sohada qo'llanilishi

Sun'iy intellekt nafaqat biznesda, balki ijtimoiy siyosatda ham foydali bo'lishi mumkin. Davlat katta ma'lumotlar va sun'iy intellekt tahlili yordamida qaysi hududlarda va qaysi oilalarda kambag'allik chuqurroq ekanini aniq aniqlay oladi. Bu ijtimoiy yordamni eng muhtoj odamlarga aniq yo'naltirish, resurslarni isrof qilmaslik va yordamning samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt ta'lim va sog'liqni saqlashda ham yangi imkoniyatlar yaratadi. Masalan, onlayn ta'lim platformalari har bir o'quvchining darajasiga moslashib, individual ta'lim taqdim eta oladi. Telemeditsina va sun'iy intellektga

asoslangan tashxis tizimlari shifokor yetishmaydigan uzoq hududlarda ham aholiga tibbiy maslahat yetkazishi mumkin. Bu xizmatlar kambag'al aholining inson kapitalini oshirishga bevosita yordam beradi.

Raqamli moliyaviy xizmatlar

Raqamli texnologiyalar moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mobil to'lov tizimlari va onlayn banklar bank filiali bo'lmagan hududlarda ham aholiga moliyaviy xizmat yetkazadi. Davlat ijtimoiy nafaqalarni to'g'ridan-to'g'ri fuqarolarning raqamli hisob raqamlariga o'tkazishi mumkin, bu esa vositachilik xarajatlarini va korrupsiya xavfini kamaytiradi. Pandemiya davrida ko'plab davlatlar aynan raqamli to'lovlar orqali aholiga tezkor yordam yetkaza oldi.

Raqamli tafovut muammosi

Raqamli iqtisodiyotning imkoniyatlaridan teng foydalanish uchun ikki shart zarur: internetga kirish va raqamli ko'nikmalar. Afsuski, bu ikki resurs dunyoda notekis taqsimlangan. Boy hududlarda yashovchilar tezkor internet va zamonaviy qurilmalarga ega bo'lsa, kambag'al va qishloq aholisi ko'pincha bulardan mahrum. Bu holat raqamli tafovut deb ataladi va u mavjud iqtisodiy tengsizlikni yanada chuqurlashtirishi mumkin.

Raqamli tafovut faqat texnik masala emas. Hatto internet bo'lgan taqdirda ham, agar odam kompyuter va smartfondan foydalanishni, internetda xavfsiz ishlashni va raqamli vositalar orqali daromad topishni bilmasa, u yangi imkoniyatlardan foydalana olmaydi. Shuning uchun raqamli ko'nikmalarni oshirish texnik infratuzilmani rivojlantirish kabi muhimdir.

Sun'iy intellekt va mehnat bozoridagi o'zgarishlar

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish mehnat bozorini jiddiy o'zgartirmoqda. Bir tomondan, takrorlanuvchi va oddiy ishlarning bir qismi mashinalar tomonidan bajarilishi mumkin, bu esa ayrim kasblar bo'yicha ish o'rinlarini kamaytirishi mumkin. Ikkinchi tomondan, yangi texnologiyalar yangi kasblar va yangi ish o'rinlarini ham yaratadi. Tarix shuni ko'rsatadiki, har bir texnologik inqilob ba'zi ishlarni yo'qotgan bo'lsa-da, umumiy hisobda yangi imkoniyatlar yaratgan.

Bu o'zgarishlarda g'olib chiqish uchun eng muhim narsa — odamlarni qayta tayyorlash va yangi ko'nikmalarga o'rgatishdir. Mehnat bozori talab qilayotgan raqamli ko'nikmalarni egallagan ishchi yangi sharoitda ham daromad topa oladi. Shuning uchun uzluksiz ta'lim va malaka oshirish tizimini rivojlantirish texnologik davrda kambag'allikning oldini olishning asosiy shartiga aylanmoqda.

O'zbekiston uchun istiqbollar

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Elektron davlat xizmatlari, raqamli to'lovlar va onlayn ta'lim platformalari kengaymoqda. Yoshlar orasida axborot texnologiyalari sohasiga qiziqish ortib bormoqda va bu soha yangi ish o'rinlari hamda eksport daromadlarining muhim manbaiga aylanish salohiyatiga ega.

Shu bilan birga, raqamli imkoniyatlardan butun aholi teng foydalanishini ta'minlash uchun internetni qishloq hududlariga yetkazish, raqamli ko'nikmalarni ommaviy o'rgatish va kichik tadbirkorlarni raqamli platformalarga jalb qilish zarur. Aks holda, raqamli iqtisodiyot rivojlangani sari shahar va qishloq, boy va kambag'al o'rtasidagi tafovut yanada chuqurlashishi mumkin.

Masofaviy ish va frilanslik imkoniyatlari

Raqamli iqtisodiyot odamlarga uydun turib, hatto eng chekka hududlardan ham ishlash imkonini beradi. Internet orqali dasturlash, dizayn, tarjima, marketing va boshqa ko'plab xizmatlarni butun dunyo bo'ylab taklif etish mumkin. Bu,

ayniqsa, ish o‘rinlari kam bo‘lgan qishloq yoshlari uchun yangi daromad manbaini ochadi.

Frilanslik orqali inson o‘z vaqtini moslashuvchan tarzda taqsimlaydi va bir necha buyurtmachi bilan ishlashi mumkin. Buning uchun zarur shart-sharoitlar — barqaror internet, raqamli ko‘nikmalar va xalqaro to‘lov tizimlariga ulanish imkoniyati ta‘minlanishi kerak. Davlatning bu yo‘nalishdagi qo‘llab-quvvatlovi yoshlar bandligini sezilarli oshiradi.

Kibxavfsizlik va ma’lumotlarni himoya qilish

Raqamli xizmatlar kengaygani sari ma’lumotlar xavfsizligi masalasi ham dolzarb bo‘lib boradi. Onlayn to‘lovlar, shaxsiy ma’lumotlar va moliyaviy operatsiyalar firibgarlik va kiberhujumlar nishoniga aylanishi mumkin. Aholi, ayniqsa raqamli savodxonligi past bo‘lgan kishilar, bunday xavflardan himoyalaniishi zarur.

Shu sababli raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bilan birga ishonchli huquqiy va texnik himoya tizimini yaratish lozim. Foydalanuvchilarni xavfsizlik qoidalariga o‘rgatish, ma’lumotlarni shifrlash va firibgarlikning oldini olish chora-tadbirlari odamlarning raqamli xizmatlarga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Raqamli ko‘nikmalar va uzluksiz ta’lim

Texnologiyalar tez o‘zgarayotgan davrda bir marta olingan bilim umrbod yetarli bo‘lmaydi. Inson yangi dasturlar, vositalar va kasblarni muntazam o‘rganib borishi kerak. Shu sababli raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish va uzluksiz ta’lim tizimini yo‘lga qo‘yish farovonlikni oshirishning muhim shartiga aylanadi.

Onlayn kurslar, bepul o‘quv platformalari va malaka oshirish markazlari aholiga yangi imkoniyatlar yaratadi. Ayniqsa, kam ta‘minlangan oilalar farzandlari

uchun bunday ta'limga teng kirish imkoniyatini ta'minlash raqamli tengsizlikni kamaytiradi va kelajakda ularning daromadini oshiradi.

Raqamli iqtisodiyot va davlat xizmatlari

Raqamli texnologiyalar davlat xizmatlarini ham yangi bosqichga olib chiqmoqda. Onlayn platformalar orqali fuqarolar navbatda turmasdan kerakli hujjatlarni rasmiylashtirishi, nafaqa va imtiyozlarni masofadan olishi mumkin. Bu, ayniqsa, chekka hududlar aholisi uchun vaqt va xarajatni tejaydi.

Raqamli davlat xizmatlari, shuningdek, jarayonlarni shaffof qiladi va korrupsiya imkoniyatini kamaytiradi. Yordam aynan unga muhtoj odamlarga yetib borishi ta'minlanganda, kambag'allikni qisqartirish siyosati ancha samarali bo'ladi.

Elektron tijorat va kichik biznes

Elektron tijorat kichik tadbirkorlar uchun ulkan imkoniyatlar ochadi. Internet do'koni orqali tadbirkor o'z mahsulotini nafaqat o'z shahrida, balki butun mamlakat va xorijda ham sotishi mumkin. Bu do'kon ijarasi va boshqa xarajatlarni kamaytirib, foydani oshiradi.

Ayniqsa, qo'lda tayyorlanadigan buyumlar, milliy hunarmandchilik mahsulotlari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini onlayn sotish katta natija beradi. Elektron tijorat platformalaridan foydalanishni o'rgatish kam ta'minlangan oilalarga yangi daromad manbaini yaratadi.

Raqamli tengsizlikni bartaraf etish

Raqamli iqtisodiyotning afzalliklaridan teng foydalanish uchun avvalo raqamli tengsizlikni bartaraf etish kerak. Internet va zamonaviy qurilmalardan mahrum bo'lgan odamlar yangi imkoniyatlardan ham chetda qoladi. Bu, ayniqsa, kambag'al va chekka hudud aholisiga taalluqlidir.

Internetni hamma joyda arzon va ochiq qilish, jamoat kirish nuqtalarini yaratish va aholini raqamli ko'nikmalarga o'rgatish bu tengsizlikni kamaytiradi. Shundagina raqamli iqtisodiyot kambag'allikni qisqartirishning haqiqiy vositasiga aylanadi.

Sun'iy intellekt va yangi kasblarning paydo bo'lishi

Sun'iy intellektning rivojlanishi ba'zi kasblarni o'zgartirsa-da, ayni paytda ko'plab yangi kasblarni ham yaratmoqda. Ma'lumotlarni tahlil qilish, sun'iy intellekt tizimlarini sozlash va boshqarish, raqamli kontent yaratish kabi sohalarda yangi ish o'rinlari paydo bo'lmoqda. Bu imkoniyatlardan foydalanish uchun yangi ko'nikmalar zarur.

Texnologiya inson mehnatini butunlay almashtirmaydi, balki uni qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, sun'iy intellekt shifokorga tashxis qo'yishda yoki o'qituvchiga dars tayyorlashda yordam beradi, ammo qaror va mas'uliyat baribir insonda qoladi. Shu sababli odamni texnologiya bilan birga ishlashga tayyorlash muhimdir.

Davlat va ta'lim tizimi mehnat bozoridagi bu o'zgarishlarni oldindan ko'ra bilishi va aholini yangi kasblarga tayyorlashi lozim. Aks holda, texnologik o'zgarishlar ayrim guruhlarni ishsiz qoldirib, tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. To'g'ri tayyorgarlik esa sun'iy intellektni farovonlik manbaiga aylantiradi.

Xulosa. Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda katta salohiyatga ega. Ular yangi daromad manbalarini ochadi, ijtimoiy yordamni manzilli yetkazishga, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlarini kengaytirishga hamda moliyaviy inklyuziyani chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Biroq bu imkoniyatlar o'z-o'zidan adolatli taqsimlanmaydi. Raqamli tafovut va ko'nikmalar yetishmovchiligi texnologiyaning afzalliklarini faqat ma'lum qatlam

uchun ochiq qoldirishi mumkin. Shuning uchun internetni hamma joyga yetkazish, raqamli ko'nikmalarni ommaviy o'rgatish va odamlarni yangi mehnat bozoriga tayyorlash texnologik davrda farovonlikni adolatli ta'minlashning asosiy shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Bank. World Development Report 2016: Digital Dividends. – Washington, D.C., 2016.
2. World Bank. The Global Findex Database 2025. – Washington, D.C., 2025.
3. OECD. The Digital Transformation of SMEs. – Paris: OECD Publishing, 2021.
4. International Labour Organization. The Future of Work and the Impact of Automation. – Geneva: ILO, 2023.
5. UNCTAD. Digital Economy Report 2024. – Geneva: United Nations, 2024.
6. O'zbekiston Respublikasi. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi. – Toshkent, 2020.